

De strafrechtelijke vervolging van het activisme

Deel I: Het wettelijk kader

MICHEL DECKERS

Inleiding

De vervolging van het activisme vormt één der meest controversiële episodes uit de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Die vervolging heeft steeds heel wat vragen opgeroepen. De twee meest voorkomende vragen betreffen het aantal veroordeelde activisten enerzijds en de invloed van diverse maatschappelijke krachten op de vervolging anderzijds. Hieronder dient men te begrijpen welke invloed de publieke opinie, het ministerie van Justitie, en de magistratuur op de vervolging hebben gehad.

Vooraf dient men echter na te gaan welke wettelijke bepalingen aangewend werden om het activisme van een strafrechtelijke kwalificatie te voorzien. Er bestond reeds vóór de oorlog een wettelijke basis om het incivisme te bestraffen. Deze wettelijke basis werd tijdens de oorlog door de regering van Le Havre herwerkt en verruimd. De studie van deze rechtsbronnen is uiterst belangrijk omdat deze wetteksten ons in staat stellen te achterhalen welk vervolgingsbeleid de wetgevende macht tijdens de oorlog (dus ruim voor de aanvang van de vervolging) voor ogen had. Zoals we later zullen zien, bestaat er een discrepantie tussen dit vervolgingsbeleid en het effectief verloop van de vervolging, wat reeds meteen zal bewijzen dat ze door de maatschappelijke krachten beïnvloed werd.

Ten laatste is de studie van de wetten van Le Havre eveneens belangrijk omdat hun wettelijkheid en de interpretatie niet unaniem werden aanvaard. Wegens de bijzondere omstandigheden waarin deze besluitwetten werden uitgevaardigd – zonder goedkeuring van het parlement, hun bekendmaking in het *Staatsblad* was onvoldoende... – werd hun geldigheid na de oorlog door de activisten en door een aantal rechtskundigen in vraag gesteld.

Gebaseerd op M. DECKERS, *Van verraders tot martelaars. De strafrechtelijke repressie van het activisme (1918-1921)*, KULeuven, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1998.

I. De besluitwetten van Le Havre

Zoals iedereen weet, verbleef de Belgische regering tijdens de Eerste Wereldoorlog in de Franse stad Le Havre. De regering oefende er – naast haar uitvoerende bevoegdheden – eveneens wetgevende bevoegdheden uit en dit op grond van de *Wet betreffende de spoedeisende maatregelen door de oorlogsontwikkelingen nodig gemaakt*. Deze wet, op 4 augustus 1914 door het parlement goedgekeurd, verleende aan de regering de nodige volmachten om het land tijdens de oorlog te besturen. De wet riep eveneens de staat van beleg uit waardoor aan de koning en aan de regering tijdelijk buitengewone machten werden verleend.¹

In de eerste oorlogsjaren nam de regering voornamelijk maatregelen om de materiële situatie van de bevolking te verzachten, de financiële en economische chaos te bestrijden en de krijgsverrichtingen te regelen.²

Het duurde tot oktober 1915 voor koning Albert en zijn regering aandacht hadden voor de activistische beweging en tot augustus 1916 eer ze wetgevend werk hieromtrent verrichtte. Luc Schepens schrijft terecht dat de Vlaamse kwestie geen zorg was voor de regering die zich essentieel op de buitenlandse politiek richtte.³ Zij bleek niet te beseffen dat de hevige perspolemieken tussen kranten als *Le XXe siècle*⁴, *De Vlaamsche Stem* en *De Vlaamsche Post*, het dagblad van de Duitsgezinde groep Jong-Vlaanderen, de weerspiegeling waren van een diepe onvrede.

De eerste sanctie die getroffen werd in deze ‘persstrijd’, de afzetting van de atheneumleraars Anton Jacob en René De Clercq op 20 oktober 1915⁵, was louter administratief en behoort als dusdanig niet tot het voorwerp van deze studie.

1. *Belgisch Staatsblad*, Brussel, 5 augustus 1914, pp. 4995-5003.

2. *Belgisch Staatsblad*, Brussel, 1914-1915.

3. L. SCHEPENS, *Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse beweging tijdens de eerste wereldoorlog*, Tielt, 1982, p. 47.

4. *Le XXe siècle* was een zeer Fransgezinde Belgische krant die een sterke alliantie met Frankrijk en een annexionistische politiek verdedigde.

5. Beiden waren naast hun functie van leraar aan de Belgische school in Amsterdam, eveneens hoofdredacteur van het dagblad *De Vlaamsche Stem* dat in Den Haag werd gedrukt. Aanvankelijk was dit blad tegen het Belgisch annexionisme en tegen het activisme. Toen de krant medio 1915 door de historicus en Groot-Nederlander F.C. Gerretson overgenomen werd, begon ze zich in activistisch vaarwater te bewegen. Prosper Pouillet, minister van Kunsten en Wetenschappen die in Nederland verbleef, stelde mede op aandringen van Alberick Deswarte en Frans Van Cauwelaert, een ultimatum aan de twee leraars. Als staatsambtenaren mochten zij niet langer hun medewerking verlenen aan de krant. Daarom liet Pouillet hen de keuze: ontslag nemen bij de krant of ontslagen worden als staatsambtenaar. Van belang hierbij is te weten dat Pouillet in eigen naam handelde en niet in de naam van de regering. Daarenboven trad Pouillet op omdat de perspolemiekt omtrent het Belgisch annexionisme nefast was voor de betrekkingen tussen België en Nederland. Ook hier was de buitenlandse politiek de eerste bekommernis van de regering: K. HULPIAU, Dichter René De

De vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit

Op 12 juni 1916 ondertekende het Katholiek Vlaamsch Oud-Hoogstudentenverbond een manifest waarin 65, min of meer vooraanstaande, Vlamingen de vernederlandsing van de Gentse universiteit eisten. De regering werd erdoor wakker geschud. Toen regering en koning op 4 oktober samenkwamen om de kwestie te bespreken, bleek het zeer moeilijk om tot een eensgezind standpunt te komen. Een aantal ministers zoals Vandervelde, Carton de Wiart, Van de Vijvere, Helleputte en Segers, hadden een genuanceerde visie op het gebeuren. Volgens hen was de Vlaamse misnoegdheid een reactie op de Waalse beweging die in Parijs een indrukwekkend expansieterrein had gevonden. De overdreven sympathie voor Frankrijk aan Waalse kant wekte in Vlaanderen heel wat ongenoegen, meenden ze.⁶ Volgens hen was het dan ook wenselijker een gebaar van verzoening te stellen dan vervolgend op te treden.⁷ Andere ministers gaven een andere interpretatie. In een rapport aan de koning wezen de ministers Prosper Pouillet (Wetenschappen) en Eugène Beyens (Buitenlandse Zaken), op de ernst van de zaak. Zij stelden: “*De Duitse overheid heeft aan de Vlamingen het stichten van een hogeschool te Gent voorgesteld als een schitterende erkenning van hun taalrechten, en een gift door Duitslands welwillendheid aan de Vlaamse stam geschonken. In werkelijkheid jaagt de vijand, onder het masker van een schijnheilige bezorgdheid geen ander doel na dan een beweging te verwekken waardoor de nationale eenheid zou vernietigd worden en tevens [...] een centrum van Duitse invloed op te richten.*”⁸ De twee ministers waren ervan overtuigd dat de vervlaamsing van Gent deel uitmaakte van een *Flamenpolitik*. Dat zij bij het rechte eind zaten, bewees Lode Wils zestig jaar later.

De onenigheid binnen de regering was duidelijk. De regering aanzag in het breder kader van de Duitse bezettingspolitiek de vervlaamsing van Gent als meer dan de vervulling van een taalgrief. Zij wenste een krachtdadig en ondubbelzinnig optreden opdat er geen twijfel meer zou bestaan omtrent haar opinie terzake. Wel konden ministers zoals De Broqueville, Helleputte, Van de Vyvere, Segers, Pouillet, Beyens en naar eigen zeggen ook Vandervelde zich vinden in de Vlaamse eis van universitair onderwijs in de eigen moedertaal. Zij konden echter niet aangaan dat de vervlaamsing door de tussenkomst van de vijand werd gerealiseerd. Enerzijds waren zij dus, zoals hun collegae, van mening dat het hier om een strikt

Clercq als flamingant. Ontwikkeling naar het activisme tijdens het eerste oorlogsjaar, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 43, 1983, nr. 2, pp. 90-93; L. SCHEPENS, *Koning Albert [...]*, pp. 57 e.v.

6. Hierbij haalt koning Albert uit tegen de stellingen die werden gepropageerd door dagbladen als *L'Opinion Wallonne* en *France et Wallonie*.

7. M.R. THIELEMANS (ed.), *Albert I. Carnets et correspondance de guerre 1914-1918*, Paris-Louvain-la-Neuve, 1991, pp. 124, 277 e.v., 282 en 286 e.v.; M.E. BELPAIRE, *Gestalten in 't Verleden*, Brugge, 1948, p. 249.

8. *Belgisch Staatsblad*, Brussel, 8-14 oktober 1916, p. 560.

binnenlandse aangelegenheid ging, die na de oorlog tussen Belgen onderling zonder buitenlandse inmenging diende te worden opgelost en dit moest tegenover de Duitsers beklemtoond worden. Anderzijds achtten zij het streven van Vlaamsgezinden naar een eigen universitair onderwijs legitiem. Daarom moesten de juridische gevolgen beperkt blijven.⁹

Dit twistpunt binnen de regering remde elk krachtdadig optreden af. Daarenboven moest de regering zeer voorzichtig handelen. Het ontslag van René De Clercq en Antoon Jacob was op veel verzet gestuit. De regering had destijds gehoopt daarmee de wind uit de zeilen van het activisme te halen, maar het tegenovergestelde was gebeurd en het activisme radicaliseerde. Zo schreef de *Gazet van Brussel* op 9 november 1915 dat ze niet langer een gematigd standpunt kon blijven innemen omdat “een rechtstreekse strijd tegen de Vlamingen wordt aangehouden”.¹⁰ Op 27 juli 1916 schreef Pouillet – die zelf de afzetting van De Clercq en Jacob had doorgevoerd – een brief aan De Broqueville waarin hij zijn visie uiteenzette omtrent de maatregelen die men tegen de Gentse hoogleraren diende te nemen. Hij beschouwde het als één van vele zaken die *in fine* tegen de regering zou uitdraaiden.¹¹

Charles de Broqueville legde daarom aan de regering een compromisvoorstel voor waardoor de kwestie naar de toekomst werd verschoven. De besluitwet van 10 oktober 1916 bepaalde enkel dat: “De Belgische ambtenaars die aangenomen hebben les te geven of een ambt te vervullen bij de nieuwe hogeschool, te Gent [...] en die dragers zijn van een ordeteken in een nationale orde, worden uit de nationale orden geschrapt, onverminderd de maatregelen die hen later kunnen treffen”.¹²

Het is duidelijk dat de straf op zich quasi geen betekenis had en dat de regering met die besluitwet voornamelijk haar afkeuring wilde uiten en kandidaatstudenten en activisten wenste af te schrikken. Dat laatste gebeurde echter slechts gedeeltelijk zodat de besluitwet zijn beoogde effect niet bereikte.

Naast het eigenlijke besluit dat de regering had goedgekeurd, liet de minister van Kunsten en Wetenschappen, Prosper Pouillet, ook een verklaring betreffende de vervlaamsing van Gent opnemen in het *Staatsblad*: “De Regering is overtuigd dat, terstond na den herstelden vrede, door de samenwerking van aller goeden wil aan de Vlamingen, zowel op gebied van hoger onderwijs, als op elk ander, de volledige gelijkheid in rechte en feite zal worden verzekerd”.¹³

9. L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België tijdens de eerste wereldoorlog*, Leuven, 1974, p. 174; M.R. THIELEMANS (ed.), *Albert I [...]*, pp. 120 e.v.; E. VANDERVELDE, *Souvenirs d'un militant socialiste*, Paris, 1939, pp. 202 e.v. Spijtig genoeg weet men zeer weinig over de individuele mening van de regeringsleden. In Le Havre werd zeer weinig en summier geschreven. De aangehaalde ego-documenten moeten met de nodige omzichtigheid behandeld worden.

10. K. HULPIAU, *Dichter René De Clercq [...]*, p. 94.

11. L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme [...]*, p. 169.

12. *Recueil des lois et arrêtés royaux. Verzameling der wetten en koninklijke besluiten*, Bruxelles-Brussel, 1916, p. 443.

13. *Belgisch Staatsblad*, Brussel, 8-14 oktober 1916, p. 560. Na de oorlog bleek dat de regering

Uit het voorgaande blijkt dat de regering tot dan niet van plan was om na de oorlog de activisten te vervolgen. Men kan nog verder gaan en stellen dat de regering in verband met alle ‘misdaden en wanbedrijven tegen de veiligheid van de staat’ een zeer milde houding aannam. In dit verband is het interessant even stil te staan bij de besluitwet van 10 december 1916 over de bestraffing van economische collaboratie. Die stelde een gevangenisstraf van 1 tot 5 jaar in voor de Belgische onderdanen die hulp verschaften aan de vijand door met hem handel te drijven. Wel werd er uitdrukkelijk bepaald dat deze wet enkel van toepassing zou zijn op de Belgen die zich buiten het bezet gebied bevonden en buiten de territoria van de vijandelijke mogendheden. Dit maakt duidelijk dat de regering een mogelijke vervolging drastisch wenste te beperken in omvang en een gematigde visie huldigde over verschillende vormen van collaboratie.¹⁴

De besluitwetten van 11 oktober 1916

Op 11 oktober 1916, werden drie belangrijke besluitwetten uitgevaardigd. De eerste betreft de *Misdaden en wanbedrijven tegen de veiligheid van de Staat, buitenlands*. De wetsartikelen 113, 115 tot 117, 119 tot 120 sexto, 121, 122 en 123 van het strafwetboek werden erdoor aangevuld en gewijzigd. Uit het rapport aan de koning – dat de minister van Justitie, Carton de Wiart, ter inleiding op deze wet schreef – blijkt duidelijk dat men met de invoering van deze wet de spionage strenger wou bestraffen.¹⁵ Op het moment van zijn bekendmaking had de wet dus niet de bestraffing van het activisme voor ogen. Maar aangezien na de oorlog een aantal activisten ervan beticht werden een aantal van deze wetsbepalingen overtreden te hebben, lijkt het ons noodzakelijk kort te schetsen waarover het gaat.

haar beloftes niet zou kunnen waarmaken. Meer dan waarschijnlijk was de regering in 1916 zich hiervan bewust. Het is in dit verband frappant dat deze verklaring uitsluitend door Pouillet en niet door de hele regering werd ondertekend. Alzo was enkel Pouillet door de geruststellende verklaring gebonden en beschikte de regering als zodanig over een juridisch achterpoortje indien zou blijken dat Gent niet vervlaamst zou kunnen worden; L. SCHEPENS, *Koning Albert, Charles de Broqueville [...]*, pp. 115 e.v.

14. *Belgisch Staatsblad*, Brussel, 10-16 december 1916, p. 711. Men zal ook opmerken dat de regering hier de gevangenisstraf en niet de hechtenis als straf instelt. Het geeft de uitdrukking aan de wil van de regering om de hier geviseerde misdrijven strikt te onderscheiden van de misdrijven voorzien in artikel 115 van het strafwetboek.

15. “De Regering had zich voor de oorlog bezorgd gemaakt, om de veiligheid van de Staat, buitenland, beter te verdedigen tegen de misdrijven en wanbedrijven die deze veiligheid in het gevaar brengen. De bespieding [...] ontsnapte bijna volkomen aan een beteugeling. Met het doel, [...] te dezen opzichte het strafwetboek van 1867 aan te vullen, werd de wet van 4 augustus 1914 voorbereid [...] de wet heeft tegen de daders van bespieding de strenge bekrachtiging niet uitgevaardigd, die door de staat van oorlog worden nodig gemaakt en gewettigd”. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 443.

De bestaande wetteksten bleven grotendeels behouden maar de straffen werden aanzienlijk verzaamd. Het nieuwe artikel 113 luidde: *“Ieder Belg die de wapens tegen België heeft opgenomen, wordt met den dood gestraft”*.¹⁶ Ook de overtredingen van artikel 115 werden voortaan gestraft met de doodstraf: *“Wordt met den dood gestraft: Hij die den toegang op het grondgebied van het Koninkrijk voor de vijanden van den Staat vergemakkelijkt heeft; [...] Hij die hun hulp verschaft heeft in soldaten, mannen, geld, levensmiddelen, wapens of munitie; Hij die heeft bijgedragen tot de vordering hunner wapens op het grondgebied van het Koninkrijk [...] door de getrouwheid der officieren, soldaten, matrozen en andere burgers jegens den Koning en den Staat aan het wankelen te brengen [...]”*.¹⁷ Vroeger dreigden zowel artikel 113 als artikel 115 met de buitengewone hechtenis.

De overige artikelen van deze besluitwet – van artikel 116 tot artikel 123ter – gaan dieper in op de omschrijving en de bestraffing van bespieding. De inhoud ervan zullen we niet bespreken. Wel moet men aandacht hebben voor het feit dat die bepalingen het grootste deel van de besluitwet uitmaken (drie en een halve pagina op vier). Dit wijst er op dat de regering op dat ogenblik vooral de bestraffing van bespieding voor ogen had.¹⁸

Een tweede wet, op 11 oktober 1916 uitgevaardigd, regelde de toestand van staat van beleg. De wetgeving aangaande deze toestand dateerde van 2 december 1811 en was verouderd en onnauwkeurig (er was ook nog de wet van 1899 die militaire rechtbanken voorzag). Met de besluitwet van 11 oktober wilde de regering dit verhelpen. Tevens wenste zij de bevoegdheden uit te breiden die haar door de wet van 4 augustus 1914 betreffende spoedeisende maatregelen verleend werden.¹⁹

Deze wet voorzag twee toestanden: de staat van oorlog en de staat van beleg. De staat van oorlog strekt zich uit over geheel het land. Hij moet niet uitgeroepen worden aangezien hij een rechtstreeks gevolg is van de oorlog. Aldus bestaat hij van rechtswege gedurende de oorlogstijd. Deze toestand neemt een aanvang wanneer de koning bij Koninklijk Besluit het leger op voet van oorlog plaatst en eindigt wanneer hij het op voet van vrede terugbrengt.²⁰ De staat van beleg daarentegen bestaat niet van rechtswege. Hij wordt ingesteld door een Koninklijk Besluit. Hij wordt uitgeroepen over een gedeelte van het land of over het gehele grondgebied.

16. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 445.

17. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 445 e.v.

18. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, pp. 447-453.

19. Het verslag van Carton de Wiart aan de koning staat in: *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 421.

20. De oorlog loopt van de dag dat een Koninklijk Besluit de mobilisering van het leger uitroept, tot de dag dat een Koninklijk Besluit de demobilisering van het leger afkondigt.

Onder het stelsel van de staat van oorlog beschikken koning en regering over bijzondere machten. De regering kan dan besluiten en reglementen uitvaardigen die verplichtend zijn voor een gedeelte van het land of voor heel het grondgebied.²¹ Tijdens de staat van oorlog kan de koning, na eensluidend advies van zijn ministerraad, aan de burgerlijke of militaire overheden uitzonderingsbevoegdheden toekennen. Wanneer vervolgens de staat van beleg uitgeroepen wordt, kunnen al deze bevoegdheden, dus ook die aan de burgerlijke overheden toegekend werden, door de militaire overheden worden uitgeoefend.²²

Voortaan zou het leger dus tijdens een staat van beleg bestuurlijke en burgerlijke bevoegdheden mogen waarnemen. De regering trof deze maatregel omdat ze vreesde dat het land tijdens de bevrijding in een machtsvacuüm zou terechtkomen. Deze vrees was gegrond: in het bezette land konden tal van openbare diensten en instellingen wegens de oorlogsomstandigheden niet meer efficiënt functioneren. De taken van deze diensten moesten daarom na de bevrijding door andere instanties, namelijk de regering en vooral het leger, overgenomen worden.²³

Welke waren nu de concrete gevolgen van deze besluitwet? De wet breidde de bevoegdheden van het krijgsgerecht aanzienlijk uit. De meest radicale bepaling stond in de artikelen 6 en 7: tijdens de staat van beleg werden de krijgsraden en -hoven bevoegd gemaakt om alle misdaden en wanbedrijven tegen de inwendige en uitwendige veiligheid van de staat (artikel 101 tot 136 en 322 tot 326 van het strafwetboek) te berechten, zelfs indien de daders burgers waren.²⁴ Dit verklaart waarom tot 30 april 1919 de activisten door het krijgsgerecht berecht werden.²⁵ Op 30 april 1919 werd de wet tot vaststelling van maatregelen om de geregelde werking van het gerecht te verzekeren gestemd. Deze wet wijzigde artikel 6 van de wet van 11 oktober 1916 op zulke wijze dat na deze datum de activisten, overeenkomstig de bepalingen van de grondwet, door de assisenhoven werden berecht.²⁶

21. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, pp. 421-423.

22. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 423.

23. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 425.

24. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, pp. 431 en 443. Na de Tweede Wereldoorlog viel men terug op deze besluitwet van 11 oktober 1916 om de krijgsraden de collaborateurs te laten berechten. Wel werd de staat van beleg tot in de jaren 1950 gehandhaafd om een homogene vervolging te bekomen. Men wou beletten dat de collaborateurs in eerste instantie door de krijgsraden en in tweede instantie door de assisenhoven berecht zouden worden. Na de Eerste Wereldoorlog keerde men vanaf 1 mei 1919 terug tot de normale rechtstoestand en werden de activisten door de assisenhoven berecht: L. HUYSE, S. DHONDT, P. DEPUYDT e.a., *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952*, Leuven, 1991, pp. 21-24 en P. DEPUYDT, *Repressie en epuratie in België na W.O. II*, KULeuven, departement Politieke Wetenschappen, licentiaatsverhandeling, 1984, pp. 61-82.

25. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 431.

26. Wetsontwerp tot vaststelling van maatregelen om de geregelde werking van het gerecht te

Het krijgsgerecht kreeg niet enkel de mogelijkheid om te berechten, het kreeg ook de macht om gerechtelijke onderzoeken in te stellen. Men kon voortaan een beroep doen op agenten van de gerechtelijke politie en van de militaire veiligheidsdienst alsook op officieren van de rijkswacht om over te gaan tot huiszoekingen en om burgers te fouilleren.²⁷

Verder was de militaire overheid, nog steeds voor de duur van de staat van beleg, bevoegd voor de ordehandhaving. Daartoe mocht ze vergaderingen beletten, toezicht houden op de correspondentie en personen aanhouden die verdachte betrekkingen hadden met de vijand. Zij werd ook bevoegd verklaard om: *“Uit plaatsen te verwijderen waar zij schadelijk zouden zijn, de recidivisten en de personen die verdacht worden met de vijand in betrekking te staan; vreemdelingen, alle persoon wier tegenwoordigheid van aard is de krijgsverrichtingen te verhinderen”*.²⁸ Dit artikel werd in 1944 opnieuw toegepast om de collaborateurs aan de volkswaarde te onttrekken. De burgemeesters, de procureurs, de agenten van de staatsveiligheid en de krijgsauditeurs waren na de Tweede Wereldoorlog bevoegd om dergelijke verdachte personen aan te houden en ze te op te sluiten in interneringskampen (bij voorbeeld het kamp van Breendonk).²⁹ Na de Eerste Wereldoorlog kwam het zelden voor dat activisten in interneringskampen werden opgesloten. De meeste activisten werden ofwel in de centrale gevangenissen van Vorst en Leuven opgesloten of in stedelijke gevangenissen geïnterneerd. Zij werden daar gegroepeerd in een aparte afdeling die vaak door henzelf de *“activistenlaan”* werd genoemd.³⁰

Naast de overheveling van bevoegdheden van het burgerlijk naar het militair gerecht, werden de grondwettelijke vrijheden en waarborgen nog op een ander punt beperkt. Artikel 8 van de besluitwet bepaalde dat het verboden was om *“dagbladen, vlugschriften, geschriften, tekeningen, prenten uit te geven [...] van aard om de vijand voordeel bij te brengen of een ongelukkige invloed uit te oefenen op de troepen en de bevolking. De regering is er toe gemachtigd de omloop van zulke geschriften te beletten.”* De straf voorzien bij artikel 8 bedroeg 3 maanden tot 1 jaar gevangenzetting.³¹

verzekeren en tot wijziging van artikel 6 der besluitwet van 11 oktober 1916 en van 16 november 1918 betreffende den staat van oorlog en den staat van beleg in: *Documents parlementaires de Belgique. Session législative ordinaire de 1918-1919. Chambre des représentants*, Bruxelles, 1921, pp. 448-453.

27. De militaire veiligheidsdienst werd opgericht door de besluitwet van 1 april 1915. Hij bestond uit commissarissen en inspecteurs die, aanvankelijk, enkel binnen het leger de bevoegdheden van gerechtelijke politieofficieren en substituten van een procureur des Konings hadden. *Belgisch Staatsblad*, Brussel, 16-22 mei 1915, p. 171.

28. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, pp. 429 e.v.

29. P. DEPUYDT, *Repressie en epuratie in België na W.O. II [...]*, pp. 45 e.v. Depuydt vergist zich wel wanneer hij stelt dat deze besluitwet op 12 oktober 1918 werd uitgevaardigd.

30. A.D. VAN DER HEYDE, *Drie jaren in een Belgische bastille*, Brugge, s.d., p. 16.

31. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1916, p. 433.

De bepalingen van deze wet gingen dus zeer ver. Fundamentele rechten zoals de vrije meningsuiting werden teruggeschoefd. Toch moet dat genuanceerd bekeken worden. Ten eerste moet men oog hebben voor de noodtoestand waarin deze besluitwet tot stand is gekomen. Een oorlog is een buitengewone toestand die buitengewone maatregelen vergt. Hier kan men ongetwijfeld de regel ‘nood breekt wet’ toepassen. Ten tweede wijzen we er op dat ook aan de bevoegdheden van de krijgsoverheden grenzen waren: ze werden limitatief opgesomd en golden slechts tijdelijk. Dus werden ze beperkt in omvang en tijd. Ten slotte moet men er ook oog voor hebben dat de krijgsoverheden onder de leiding en de verantwoordelijkheid van de minister van Oorlog vielen.

De besluitwet van 8 april 1917

De belangrijkste wet die de regering van Le Havre in verband met politieke misdrijven uitvaardigde, was ongetwijfeld de wet van 8 april 1917, die volledig afgestemd was op de bestraffing van het activisme. Tot dan toe had de regering geaarzeld en scheen ze niet van plan het activisme te willen bestraffen. Ondertussen had het activisme zich echter geradicaliseerd waardoor het door de regering steeds gevaarlijker werd geacht. Zo had de Duitse gouverneur-generaal Von Bissing, zogenaamd op verzoek van de Raad van Vlaanderen, op 21 maart 1917 de bestuurlijke scheiding van Vlaanderen en Wallonië uitgeroepen. Deze keer besloot de regering resoluut op te treden.

Het *Verslag aan de Koning* dat de besluitwet voorafgaat verschaft uiterst kostbare informatie omtrent de geest waarin de wet werd opgesteld. De regering oordeelde dat de administratieve scheiding slechts een onderdeel vormde van een minutieus doordachte en geplande bezettingspolitiek. *“Duitsland zoekt de door België geboden weerstand te doorbreken, maar thans gebruikt het een omweg; het poogt onder de Belgen tweedracht te zaaien, [...] naarmolgens het verschil van taal, ten einde een gunstig terrein voor te bereiden voor zijn politieke indringing en zijn economische beslaglegging. Dat de handvol slechte Staatsburgers, die zich tot ’s vijands medeplichtigen hebben gemaakt, zouden mogen rekenen op straffeloosheid, mag niet. Door zijn bepalingen [...] treft het Strafwetboek al wie heeft bijgedragen tot de vordering van ’s vijands wapens [...]. Maar in de tekst van artikel 115 wordt niet de trouweloosheid voorzien van hen die, zonder in de eigenlijke zin van het woord bij te dragen tot de vordering van ’s vijands wapens, een plan zouden hebben gediend dat door de vijand beraamd werd tegen de eenheid en de instellingen van het koninkrijk.”*³²

De problematiek wordt hier dus duidelijk genoemd. Met de uitroeping van de bestuurlijke scheiding werd men voor het eerst geconfronteerd met een nieuw soort landverraad: de politieke ‘collaboratie’. Het strafwetboek bevatte geen speci-

32. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1917, pp. 183, 185, 187 en 189.

fieke bepalingen om die te bestraffen. De besluitwet van 8 april 1917 poogde daarin verandering te brengen. Met deze wet werd aan het strafwetboek een artikel 118bis toegevoegd dat bepaalde dat: “wordt gestraft met dwangarbeid van vijftien jaren tot twintig jaren, al wie met een kwaad opzet ‘s vijands politiek of plannen in de hand heeft gewerkt, heeft deelgenomen aan het vervormen door de vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens de Koning en de Staat in oorlogstijd aan het wankelen heeft gebracht”.³³ Het tweede artikel van de wet bepaalde dat voor dit soort misdrijf ook de vervallenverklaring van de politieke rechten uitgesproken kon worden.³⁴

Met deze besluitwet gingen wel een aantal juridische problemen gepaard. Ten eerste voerde deze wet eigenlijk een nieuw soort misdrijf in: de politiek-ideologische ‘collaboratie’. Hij mocht dus niet toegepast worden om misdrijven te bestraffen die voor 8 april 1917 werden gepleegd. Indien dit wel gebeurde, dan werd het een retroactieve wet. Dit is dan ook de reden waarom de assisenhoven na de oorlog steeds een strikt onderscheid maakten tussen activistische drijfverijen vóór en na 8 april 1917 gepleegd.³⁵ Ten tweede is het opmerkelijk dat de opgelegde

33. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1917, p. 195. Dit artikel werd na de Eerste Wereldoorlog en tijdens de Tweede Wereldoorlog aangepast. De wet van 19 juli 1934 herformuleerde het artikel 118bis als volgt: “Wordt met buitengewone hechtenis gestraft hij die heeft deelgenomen aan het vervormen door de vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens de Koning en de Staat in oorlogstijd aan het wankelen heeft gebracht, of die met kwaad opzet ‘s vijands politiek of plannen in de hand heeft gewerkt”. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1934, p. 1493. Een eerste verandering was dat de straf tot dwangarbeid vervangen werd door de straf tot buitengewone hechtenis. Deze straf is namelijk geschikt voor de bestraffing van de politieke collaboratie dat vaak als een politiek misdrijf omschreven kan worden. Een tweede aanpassing is de plaats van de woorden “met kwaad opzet”. In de tekst van de besluitwet van 8 april 1917 werden deze woorden helemaal in het begin van de tekst geplaatst. Aldus was het bijzonder opzet, “met kwaad opzet” handelen, zowel voor de “[...] omvorming van de wettelijke instelling [...]” als voor het “[...] aan het wankelen brengen van het vertrouwen [...]” vereist. In beide gevallen moest de dader gehandeld hebben met het inzicht België schade toe te brengen. De wet van 17 december 1934 vereist enkel het bijzonder opzet voor het “in de hand werken van ‘s vijands politiek”. In de andere gevallen was het voortaan voldoende dat de dader wetens had gehandeld: L. HUYSE, S. DHONDT, P. DEPUYDT e.a., *Onverwerkt verleden [...]*, pp. 60 e.v.

34. *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten [...]*, 1917, p. 195. Artikel 31, Boek I van het Belgisch strafwetboek bepaalt dat bij alle veroordelingen tot de doodstraf of tot dwangarbeid tegen de veroordeelde een levenslange ontzegging uitgesproken kan worden van het recht om openbare ambten te vervullen; om te stemmen, te kiezen, gekozen te worden; om ordetekens te dragen; om als gezworen of getuige op te treden; om tot voogd aangesteld te worden; om wapens te dragen; deel uit te maken van een burgerwacht...; E. PICARD en N. D’HOFFSCHMIDT e.a., *Pandectes belges. Encyclopédie de législation, de doctrine et de jurisprudence Belge*, dl. 29, Bruxelles, 1888, kol. 958 e.v.

35. Algemeen Rijksarchief (ARA), P.G., 245, P.G., 246/A, P.G., 246/B; J.S.G. NIJPELS en J. SERVAIS, *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique. dl. 1: Droit pénal général*, Bruxelles, 1938, p. 32.

strafmaat hier dwangarbeid is: een gemeenrechtelijke straf bij uitstek, hoewel de hier aangehaalde misdrijven van politieke aard zijn. Deze zouden dus met een politieke straf, hechtenis of buitengewone hechtenis, bestraft moeten worden. De verklaring hiervoor is eenvoudig: de regering heeft zich vergist. Toen de wettekst opgesteld werd was de juridische adviseur van de regering niet in Le Havre aanwezig. Toen hij terugkwam wees hij de regeringsleden op hun fout, maar het kwaad was geschied en de wet reeds bekrachtigd. Pas in 1934, in de memorie van toelichting bij de wet van 19 juli 1934 werd de vergissing toegegeven. Ondertussen werd na de oorlog wel dwangarbeid als straf uitgesproken.³⁶

Op 22 januari 1918 sloeg het nieuws in Le Havre in als een bom: de Raad van Vlaanderen had de zelfstandigheid van Vlaanderen uitgeroepen. De grote vraag was hoe de regering hierop moest reageren. Ze besloot tijdelijk niets te ondernemen en aangezien wat tijdelijk is vaak definitief wordt, bleef het ook hierbij.

De regering besloot zich te beperken tot een officiële verklaring waarin ten eerste aangetoond werd dat het optreden van de Raad van Vlaanderen volledig afhankelijk was van de Duitse bezettingspolitiek, ten tweede erop gewezen werd dat de taalkwestie een binnenlandse aangelegenheid was en ten derde beklemtoond werd dat België een organisch geheel vormde en dat de taalgrens geenszins met een geografische noch met een partijpolitieke indeling samenviel. Ten slotte huldigde de regering in deze verklaring ook de houding van de Belgische magistratuur die niet gearzeld had om August Borms en Pieter Tack te vervolgen wegens inbreuk op artikelen 104, 105, 109 en 111 van het strafwetboek (o.a. betreffende het omvormen van wettelijke instellingen).³⁷

2. De controverse rond de wetgeving

Na de oorlog protesteerden heel wat activisten tegen de wijze waarop de Haverse besluitwetten totstandkwamen. Drie verwijten kwamen vaak terug: ten eerste werd geopperd dat de bekendmaking van deze besluitwetten in gebreke was gebleven; ten tweede beschouwden sommige juristen deze besluitwetten als retroactieve wetten; ten derde hield een aantal activisten de hele vervolging voor onwettig omdat zij in het Verdrag van Versailles een amnestieclausule voor de activisten meenden te ontwaren.

36. J. SERVAIS en P. SERVAIS, *Pasinomie. Collection complète des lois, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique. Mise en ordre et annotée. Sixième série. Règne de Léopold III*, dl. I, Bruxelles, 1934, p. 232; zie ook: R. VANDEPUTTE, *Het begrip van het politiek misdrijf in het Belgisch recht*, Antwerpen, 1932, p. 56.

37. L. SCHEPENS, *Koning Albert, Charles de Broqueville [...]*, pp. 165 e.v.

De bekendmaking van de besluitwetten

Iedere Belg wordt verondersteld de wet te kennen. Opdat iedere burger correct en volledig geïnformeerd zou worden omtrent de nieuwe wetten en Koninklijke Besluiten, is het noodzakelijk dat deze bekendgemaakt worden in een neutrale en officiële krant. In België is deze krant het *Belgisch Staatsblad (Moniteur belge)*. De oprichting van een *Staatsblad* werd reeds in de grondwet voorzien. Er werd toen beslist dat een wet, een besluit of een reglement slechts bindend zou zijn na publicatie in het *Staatsblad*.³⁸

De wetten van 1845 en 18 april 1898 voegden hier twee bijkomende eisen aan toe: een wet werd slechts na een termijn van tien dagen dwingend (1845) en de wet moest voortaan in de twee landstalen gepubliceerd worden (1898).³⁹ Ook hier was het de bedoeling om de onderdanen te beschermen tegen misbruiken. De wetten moesten voortaan ook in het Nederlands worden gepubliceerd, opdat iedere Belg – en dus ook hij die enkel Nederlands sprak – ze zou kunnen verstaan. De termijn van tien dagen was erop gericht de bevolking de nodige tijd te geven om zich grondig over de nieuwe wet te informeren.

Tijdens de oorlog had men met een bijzondere situatie te maken. In Le Havre werden door de regering besluitwetten uitgevaardigd. Deze wetten werden, zoals voorgeschreven, “*en bonne et due forme*” gepubliceerd in het *Staatsblad* dat in Le Havre werd gedrukt. Het probleem was dat het *Staatsblad* in België niet te bemachtigen was. Ray Nyst⁴⁰ beweert na de oorlog 25 kennissen verzocht te hebben om aan 20 van hun kennissen te vragen of ze tijdens de oorlog een *Staatsblad* hadden gezien. Aldus ondervroeg hij onrechtstreeks 500 personen. Naar zijn zeggen antwoordden deze 500 personen niet alleen dat ze nooit een *Staatsblad* hadden gezien, maar ook dat ze niet eens wisten dat er tijdens de oorlog een *Staatsblad* werd uitgegeven.⁴¹ Al mag men Nyst zeker geen voorbeeld van objectiviteit noemen, dit lijkt ons niet onmogelijk. De Duitse censuur trad tijdens de oorlog bijzonder streng op.⁴² Het kleinste communiqué van de regering van Le Havre

38. Artikel 129 van de grondwet: “*Aucune loi, aucun arrêté ou règlement d’administration générale, provinciale ou communale n’est obligatoire qu’après avoir été publié dans la forme déterminée par la loi.*”

39. Artikel 4 van de wet van 18 april 1898: “*Les lois, après leur promulgation, sont insérées au Moniteur, texte français et texte flamand en regard. Elles sont obligatoires dans tout le royaume le dixième jour après celui de leur publication, à moins que la loi n’ait fixé un autre délai.*” H. COREMANS, *Administratieflexicon: Beginselen van wetgevingstechniek*, Brugge, 1980, pp. 37 e.v.

40. Ray Nyst was journalist bij het pro-Duitse dagblad *La Belgique*. Als wallingant verdedigde hij de Duitse *Flamenpolitiek*. Op 28 oktober 1919 werd hij door het assisenhof van Brabant veroordeeld tot 10 jaar hechtenis (cf. infra).

41. R. NYST, *Cour d’Assises du Brabant. Malgré tout. Complément et examen des débats du procès du journal La Belgique*, Bruxelles, 1920, pp. 395 e.v.

42. Zie ook A. JONCKX, *Belgica juris contemptrix*, Antwerpen, 1932, pp. 5-17.

werd uit de dagbladen weggecensureerd. Uiteraard deden ze dan ook alles wat ze konden om het *Staatsblad* te weren.⁴³ Daarenboven waren ook andere betrouwbare informatiebronnen, zoals buitenlandse dagbladen, schaars.⁴⁴

De grote vraag was of deze besluitwetten – aangezien het *Staatsblad* in bezet België onvindbaar was – kracht van wet hadden. Tijdens de oorlog oordeelden een aantal rechters van niet. Op 5 januari 1915 verklaarde het hof van beroep van Luik dat het onbezonnen en zelfs tiranniek zou zijn om de burgers te onderwerpen aan wetteksten waarvan ze onmogelijk kennis zouden hebben kunnen nemen. Het arrest luidt “*Attendu qu’une loi ou un arrêté ne peut être présumé connu là où il a été impossible de les faire connaître, et qu’il serait aussi absurde que contraire à l’intention du législateur d’admettre une présomption reconnue physiquement impossible, et d’imposer ainsi tyranniquement aux citoyens des règles qu’ils ignorent certainement*”.⁴⁵ Op 23 februari 1916 sprak hetzelfde hof een analoog arrest uit.⁴⁶ Van belang is ook dat het hof van cassatie, de hoogste gerechtelijke autoriteit in het land, tijdens de bezetting meermaals deze zienswijze heeft bevestigd.⁴⁷ En toen het hof van beroep in overleg met de hoogste magistraten – en dus ook met de leden van het hof van cassatie – op 8 februari 1918 besloot Pieter Tack en August Borms aan te houden, gebeurde dit krachtens bepalingen van het strafwetboek en niet krachtens de besluitwetten door Le Havre uitgevaardigd. Blijkbaar twijfelde toen de magistratuur nog aan de geldigheid van de besluitwetten en had daarom besloten ze voorlopig te negeren.⁴⁸

Wij hebben de Belgische jurisprudentie nauwkeurig onderzocht en na de oorlog vonden wij slechts één gelijkaardig vonnis terug. De rechtbank van koophandel van Brussel oordeelde op 14 december 1918 dat artikel 129 van de grondwet en de andere wetten omtrent de bekendmaking, de omloop van het *Staatsblad* veronderstellen. Aangezien dit niet het geval was geweest tijdens de oorlog, blijven deze wetten in gebreke. Om deze reden nam de rechtbank van koophandel het arrest van het hof van beroep van Luik van 5 januari 1916 over (cf. supra) en sprak

43. Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven–Letterenhuis (AMVC), 189/K: Activism; ARA, P.G., 246 A: Akte van beschuldiging van *Le Bruxellois*.

44. C. SORGELOOS en G. VEIRMAN, La guerre du silence ou le Journal de la comtesse d’Outremont (1914-1918), in: *Revue belge d’histoire militaire-Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis*, jg. 29, 1991, nr. 2, pp. 123-144.

45. Hof van beroep van Luik, 5 januari 1915: J. Servais en P. Servais, *Pasinomie [...]*, 1915-1916, dl. II, p. 181.

46. Hof van Beroep van Luik, 23 februari 1916: *Pasinomie [...]*, 1915-1916, dl. II, p. 213.

47. Hof van Cassatie, 20 mei 1916: *Pasinomie [...]*, 1915-1916, dl. I, p. 375; Hof van Cassatie, 20 mei 1917: *Pasinomie [...]*, 1915-1916, dl. I, p. 275. Vooral het advies van de procureur-generaal dat het arrest van 20 mei 1916 motiveert, is interessant.

48. VAN ES, Het rechterlijk incident te Brussel. Een beetje juristerij, in: *De Toorts*, jg. 3, zaterdag 23 februari 1918, nr. 8, p. 2.

de beklagde vrij.⁴⁹ Deze uitspraak was zeer logisch. De rechtbank van koophandel eerbiedigde de arresten van het hof van cassatie. Maar na dit arrest zou de jurisprudentie radicaal veranderen. Op 24 december 1918 oordeelde het hof van beroep van Luik – dat het op 5 januari 1915 tiranniek had gevonden om de besluitwetten in bezet België toe te passen – dat de besluitwetten voldoende bekend waren gemaakt. Het hof stelde nu dat er slechts twee voorwaarden vervuld moesten worden opdat de bekendmaking wettelijk zou zijn: namelijk de publicatie in beide landstalen en het verloop van een termijn van tien dagen. Geen enkele bijkomende voorwaarde diende volgens haar verder in acht genomen te worden. Het hof bekennt in zijn arrest min of meer expliciet dat het gedwongen werd een dergelijk arrest te vellen omdat anders heel de wetgeving van Le Havre ongeldig zou worden.⁵⁰

Het was nu aan het hof van cassatie om de knoop door te hakken. Zijn taak bestaat er namelijk in de eenheid van interpretatie van wetten te waarborgen.⁵¹ Maar nu stond het voor een dilemma. Ofwel ging het in tegen de arresten die het zelf tijdens de oorlog had uitgesproken, ofwel stelde het heel het wetgevend werk van Le Havre in vraag. Het is dan ook begrijpelijk dat gearzeld werd om meteen een uitspraak te doen. Op 30 december 1918 verklaarde het hof dat al de besluitwetten die door de regering tijdens de oorlog waren uitgevaardigd, kracht van wet hadden, maar het voegde er wel bedeesd aan toe: *“tout au moins pour tous ceux qui se trouvaient en dehors du territoire occupé”*.⁵²

Het krijgsgerecht zou het hof van cassatie helpen een beslissing te treffen. Telkens als de krijgsraad zich moest uitspreken over de geldigheid van de bekendmaking van de besluitwetten, oordeelde de raad dat er geen vuiltje aan de lucht was. De wetten hadden zowel in bezet als in onbezet gebied kracht van wet. Enkel de uitvoering ervan zou tijdelijk – wegens uitzonderlijke omstandigheden – opgeschort zijn. Maar zodra een deel van het grondgebied bevrijd werd, moesten de besluitwetten in dat gebied toegepast worden. Een bijkomende bekendmaking was niet vereist, oordeelde de krijgsraad.⁵³ Deze interpretatie was niet vrij van problemen. Door enerzijds te bepalen dat de wetten voor het bezet gebied uitvoerbaar

49. Rechtbank van koophandel van Brussel, 14 december 1918: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. III, pp. 24-26.

50. “[...] *son triomphe [de la thèse selon laquelle les arrêtés-lois seraient inapplicables en Belgique occupée] aurait pour résultat d’enlever toute force, toute valeur, dans presque tout le territoire belge, à la grande majorité des actes législatifs accomplis pendant quatre ans de guerre, par le gouvernement belge [...]*”. Hof van beroep van Luik, 24 december 1918: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. II, p. 15.

51. Definitie van M. Silvercruys, voorzitter van de Eerste Kamer van het Hof van Cassatie. Zie Hof van Cassatie, 26 januari 1928: *Pasinomie [...]*, 1928, dl. I, p. 64.

52. Hof van Cassatie, 30 december 1918: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. I, p. 47.

53. Conseil de guerre du grand quartier général, 23 janvier 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. III, p. 33; Conseil de guerre du Brabant, 31 janvier 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. III, p. 1.

werden van zodra dat gebied bevrijd werd en anderzijds te stellen dat ze eigenlijk reeds op het moment van hun bekendmaking kracht van wet hadden, gaf de krijgsraad een retroactief karakter aan deze besluitwetten. De krijgsraad oordeelde in dit verband dat de niet-retroactiviteit geen verworven recht was en dat dit principe “*plaats kon maken voor de wil van de wetgever*”.⁵⁴ In een ander arrest gaf de krijgsraad ook zijn interpretatie aangaande het doel van de publicatie in het *Staatsblad*. Deze uitgave werd voorgeschreven opdat heel het maatschappelijk korps op de hoogte zou zijn van de nieuwe wetten en niet noodzakelijk elk individu in het bijzonder.⁵⁵

Op 11 februari 1919 velde het hof van cassatie een gelijkaardig arrest. Het zei dat de bekendmaking slechts een karakter van authenticiteit gaf aan een wet en dat het doel ervan niet de ‘publiciteit’ (het publiek maken, onder de bevolking verspreiden van) was. Volgens ons is de krijgsraad er dus in geslaagd zijn visie aan het hof van cassatie op te dringen. Wel oordeelde het hof van cassatie – in tegenstelling tot de krijgsraad – dat de besluitwetten uitvoerbaar waren geworden op het moment van hun uitvaardiging. Zo stelde er zich ook geen probleem van retroactiviteit.⁵⁶ Na dit arrest dienden de krijgshoven, de hoven van beroep en het hof van cassatie zich nog enkele malen over deze kwestie uit te spreken. Doorgaans wisten de advocaten van de veroordeelden dat er weinig kans was om met dit middel een vonnis te breken. Toch achtte men dat de kans, hoe gering die ook mocht wezen, gegrepen moest worden want sommige hoven van beroep aanvaardden het middel wanneer het om lichtere vergrijpen ging.⁵⁷

Het is duidelijk dat het argument als zouden de besluitwetten ongeldig zijn omdat ze onvoldoende gepubliceerd werden, ernstig genomen moet worden.⁵⁸ Na de oorlog poogde men natuurlijk deze kwestie te verdoezelen om niet heel de wetgeving van Le Havre in het gedrang te brengen. In dit opzicht kan men het

54. Conseil de guerre du Brabant, 31 janvier 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. III, p. 1.

55. Uitspraak gedaan tegen een der middelen door Robert De Waele ingeroepen om zijn vonnis te verbreken. Conseil de guerre du grand quartier général, 23 janvier 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. I, p. 47.

56. Hof van Cassatie, 11 februari 1919: *Pasinomie [...]*, 1914, pp. 9 en 90. Na dit arrest dienden de hoven van beroep zich nog enkele malen uit te spreken over de kwestie. Al wist men dat er weinig kans bestond om met dit middel een arrest te doen breken; zie ook: Cour de Cassation 11 février 1919, in: *La Belgique judiciaire. Gazette des Tribunaux belges et étrangers*, jg. 77, 2 maart 1919, nr. 9, pp. 314-317.

57. Bv. hof van beroep van Gent, 15 april 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. II, p. 56; zie verder ook: Hof van Cassatie, 18 februari 1920: *Pasinomie [...]*, 1920, dl. I, p. 62; Hof van Cassatie, 27 april 1920: *Pasinomie [...]*, 1920, dl. I, p. 124; Hof van Cassatie, 24 januari 1921: *Pasinomie [...]*, 1921, dl. I, p. 223.

58. Zie hierover ook: H. COREMANS, *Administratief lexicon [...]*, p. 43; A. VRANCKX, Iedereen wordt geacht de wet te kennen, in: *Rechtskundig Weekblad*, jg. 19, 4 maart 1956, nr. 25, kol. 1217 e.v.

boekje *Le retour à la légalité* vermelden.⁵⁹ In dit werkje, uitgegeven door het Solvay Instituut, kan men onder meer lezen “*les infractions qu’elles [de besluitwetten] ont pour objet de réprimer sont d’un caractère tel qu’il n’était pas besoin du texte légal pour empêcher les citoyens les moins avertis de les commettre*”.⁶⁰ Deze visie werd zelfs door een aantal rechtshoven overgenomen. Er werd gezegd dat de afkeuring van de activisten door de publieke opinie zo sterk was dat zij elke wettekst en publicatie in het *Staatsblad* verving. In hetzelfde arrest werd zelfs een beroep gedaan op de moraal: “*Dans de pareils cas la raison et la conscience suffisent pour en faire connaître la criminalité et pour entraîner le châtement qu’il mérite*”.⁶¹

Een andere wijd verspreide mening was die van de Vlaamse liberaal Maurits Basse. Tijdens de oorlog waren de activisten de personen die op de hoogte moesten zijn van de nieuwe bepalingen aangaande de misdrijven tegen de veiligheid van de staat. Volgens Basse waren zij voldoende op de hoogte van de nieuwe besluitwetten. Aldus bereikte de bekendmaking haar doel, ook al werd niet heel de bevolking ervan op de hoogte gebracht.⁶² Via buitenlandse kranten, voornamelijk de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, werd inderdaad de activistische pers op de hoogte gebracht van de besluiten die in Le Havre getroffen werden. Deze informatie werd door de activistische pers overgenomen en uitvoerig besproken. Zo werd kort na de beslissing door de regering om de Gentse professoren uit de nationale orden te schrappen, de maatregel onder meer ruim uiteengezet in de kranten *Antwerpen Boven*, *Ons land* en *De Tijd*.⁶³ Ook Lodewijk Dosfel scheen goed op de hoogte te zijn van de maatregel. Hij besprak de houding van de regering uitvoerig met collegae en studenten.⁶⁴

De besluitwet van 8 april 1917 was nauwelijks afgekondigd of de Raad van Vlaanderen kreeg de tekst ervan. Ze werd op 22 april 1917 door Jozué De Decker voor de Raad besproken. Kort daarop werd ze onder andere in de (pro-)activistische kranten en weekbladen *Het Vlaamsche Nieuws*, de *Gazet van Leuven*, *De Toorts*, *De Eendracht* ... weergegeven.⁶⁵ Het blijkt dat het gerecht na de oorlog steeds zeer be-

59. M. SAND, *Le retour à la légalité*, Bruxelles 1919.

60. M. SAND, *Le retour* [...], p. 22.

61. Hof van Cassatie, 4 juni 1919; *Pasinomie* [...], 1919, dl. I, pp. 97 en 153.

62. M. BASSE, *De Vlaamsche beweging van 1905 tot 1930*, Gent, 1932, dl. 2, p. 106.

63. AMVC, 189/K: Activisme: *Antwerpen Boven. Een orgaan der Groeningewachten van Antwerpen en omstreken*, jg. 4, 1916, meinummer; De Gentse Hogeschoolkwestie. Ingrijpen en inmeniging, in: *Ons land. Algemeen weekblad voor het Vlaamsche volk*, jg. 4, 28 mei 1916, nr. 4, p. 1, kol. 1-3; Een dwaze maatregel, in: *De Tijd*, nr. 248 (artikel in het ARA, A.H.B. 0913 7/2.B.: Zaak De Vreese en Cte).

64. A. DE BRUYNE, *Lodewijk Dosfel 1881-1925: kultuurflamingant, activist, nationalist*, Wilrijk, 1967, pp. 204 e.v., pp. 264 e.v. en p. 305.

65. M. BASSE, *De Vlaamsche beweging* [...], p. 106; De daden van Havere, in: *Het Vlaamsche Nieuws*, s.d. (ongedateerd kosteloos nummer, in: ARA, P.G., 246); De Grondwet verkracht in:

zorgd was om te achterhalen of de activisten al dan niet op de hoogte waren van de besluitwetten. Tijdens hun onderzoeken poogden de onderzoeksrechters dan ook zoveel mogelijk krantenknipsels, verslagen van meetings en van vergaderingen van de Raad van Vlaanderen, briefwisseling en dergelijke te verzamelen waaruit bleek dat de activisten op de hoogte waren van de besluitwetten en hun ware inhoud.⁶⁶

Uit het voorgaande mogen we concluderen dat aangezien het *Staatsblad* tijdens de oorlog in België niet verkrijgbaar was, de geldigheid van de besluitwetten juridisch gesproken in vraag gesteld kan worden. Anderzijds mag men niet uit het oog verliezen dat deze wetten, bijna onmiddellijk na hun uitvaardiging, bekend waren binnen een beperkte kring. Deze bestond uit de overtuigde activisten, namelijk zij die actief deel namen aan de activistische politiek, zij die nauw betrokken waren bij de 'Von Bissing-universiteit', zij die geregeld een activistische krant lazen. De gewone sympathisant van het activisme was waarschijnlijk niet op de hoogte van de besluitwetten. Wij vermoeden dat dit feit ook een rol gespeeld heeft in de beslissing, die na de oorlog werd genomen, om slechts de kopstukken van het activisme te vervolgen.

De retroactiviteit van de besluitwetten

Nauw verbonden met de problematiek van de bekendmaking van de besluitwetten, is die van de retroactiviteit ervan. We hebben in de voorgaande paragraaf gezien dat het Krijgshof en een aantal andere rechtbanken oordeelden dat wegens het niet voorhanden zijn van het *Staatsblad* in bezet België, de uitvoering ervan tijdelijk was opgeschort. Maar zodra een deel van het grondgebied bevrijd werd, oordeelde het Hof, moesten de besluitwetten in dat gebied worden toegepast. Hiervoor was een bijkomende bekendmaking niet vereist (cf. supra).

Het gevolg was dat heel wat activisten hieruit de conclusie trokken dat de besluitwetten een retroactief karakter inhielden en derhalve niet toegepast konden worden op hen.⁶⁷ Indien men de visie van het Krijgshof volgt, dan moet men effectief erkennen dat de besluitwetten retroactieve wetten waren, aangezien ze pas in oktober-november 1918 van toepassing werden voor de bestraffing van feiten gepleegd vóór oktober 1918. Tegen deze opwerping verdedigde het Krijgshof zich door erop te wijzen dat de niet-retroactiviteit geen verworven recht was en dat dit principe plaats kon maken voor de wil van de wetgever.⁶⁸

Gazet van Leuven, 6 mei 1917, nr. 18, en verschillende andere artikels die we terug vonden in het ARA, A.H.B. 0913 7/21B: Zaak De Vreese en C^e; Haverse Kronijk, in: *De Eendracht. Weekblad voor het Vlaamsche Volk*, jg. 3, 2 februari 1918, nr. 5.

66. ARA, P.G. 245, 246A en 246B en A.H.B.

67. A. JONCKX, *Belgica [...]*, p. 24.

68. Conseil de guerre du grand quartier général, 23 janvier 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. III, p. 33 en Conseil de guerre du Brabant, 31 janvier 1919: *Pasinomie [...]*, 1919, dl. III, p. 1.

Louter theoretisch gesproken had het Krijgshof gelijk: de niet-retroactiviteit van wetten is in strafzaken inderdaad geen verworven recht, want het principe werd noch in de grondwet, noch in het strafwetboek ingeschreven. Enkel het burgerlijk wetboek bepaalt uitdrukkelijk in zijn tweede artikel dat “*de wet geen retroactief karakter heeft*”.⁶⁹ De krijgsraad beklemtoonde bovendien dat, zelfs indien sommige rechtshoven de niet-retroactiviteit strafrechtelijk toepasselijk achtten, dit principe nooit van toepassing was op voortdurende misdrijven waaronder misdaden en wanbedrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat vallen.⁷⁰

Hoe overtuigend deze argumentatie ook mag klinken, wij vermoeden dat de meeste assisenhoven deze visie niet helemaal vertrouwden. Het is ons bij de lezing van de arresten van veroordeling inderdaad opgevallen dat de verschillende hoven nooit een activist hebben veroordeeld aan de hand van een of andere besluitwet (bijvoorbeeld die van 8 april 1917) voor feiten gepleegd vóór de bekendmaking van die besluitwet in het *Staatsblad*. Steeds werd aan de jury gevraagd een strikt onderscheid te maken tussen enerzijds de feiten gepleegd vóór en anderzijds de feiten gepleegd na de bekendmaking van de besluitwetten.⁷¹ De vragen aan de jury klonken steeds in de aard van “*is de betichte schuldig te Brussel of elders in België, in de loop van de jaren 1917, 1918 en in ieder geval na 8 april 1917 met kwaad opzet 's vijands politiek of plannen in de hand te hebben gewerkt...*”⁷² Indien de verschillende assisenhoven de theorie van het Krijgshof hadden gevolgd en dus de besluitwetten retroactief zouden hebben toegepast, dan zouden ze ook activisten hebben durven veroordelen voor feiten gepleegd vóór 8 april 1917. Dit gebeurde echter niet en deze weifelende houding van de magistratuur bij het bepalen van de strafmaten, laat aanvoelen dat hier grondig werd afgeweken van de, indien niet verworven, dan toch algemeen geldende rechtsprincipes.

69. P. WIGNY, *Droit constitutionnel. Principes et droit positif*, dl. 1, Bruxelles, 1952, p. 42; Hof van Cassatie, 27 mei 1929: *Pasinomie [...]*, 1929, dl. I, p. 200.

70. Het strafwetboek maakt een onderscheid tussen ogenblikkelijke en voortdurende misdrijven. Ogenblikkelijke misdrijven vinden op één bepaald ogenblik plaats (bv. het slaan van iemand). Na de delictueuze handeling is het misdrijf voltooid. Voortdurende misdrijven duiden op een verboden toestand met blijvende gevolgen. Voortdurende misdrijven, onder een oude wet aangevat en onder een nieuwe wet voortgezet, worden steeds volgens de bepalingen van de meest recente wet beoordeeld. J.S.G. NYPELS en J. SERVAIS, *Le Code Pénal belge interprété [...]*, dl. 1, p. 32.

71. ARA, P.G., 245, 246/A, 246/B en A.H.B.; zie ook de verschillende verslagen van assisenprocessen in *De Standaard*.

72. ARA, A.H.B. 0913 7/2.A, 24.02.1920: *Arrest van veroordeling van Willem De Vreese, René De Clercq, Gaspard De Keersmaecker [...]*, p. 4.

De amnestieclausule in het Vredesverdrag van Versailles

In de zomermaanden 1918 begon het Duitse leger te wankelen. De lente-offensieven van Ludendorff, waarmee Duitsland op het Westfront de beslissende zege hoopte te behalen, waren doodgelopen. De geallieerde strijdkracht daarentegen groeide met de dag. Berlijn begon vredesvoorstellen te doen en schortte zijn *Flamenpolitik* op. Begin augustus ontving rijkskanselier Hertling in Spa een delegatie van de Raad van Vlaanderen (Pieter Tack en Jozué De Decker). De zorgwekkende krijgstoestand werd behandeld. Hertling wees op zijn moeilijke positie in de Rijksdag maar verklaarde dat het minimum dat Duitsland kon bekomen voor de activisten in het slechtste geval volledige amnestie was, maar dat hij hoopte meer te doen.⁷³ Hertling maakte hier beloften die hij niet zou kunnen nakomen en dat wist hij zelf goed genoeg. Zoals hij zelf beklemtoonde, had hij onvoldoende invloed om zijn standpunt aan de Duitse politici en aan de militaire staf op te leggen. Vooral de militaire staf was de activisten niet genegen. Voor hen waren de activisten nuttige instrumenten om de definitieve vernietiging van België en de annexatie van Nederland te bekomen maar verder hadden ze maar weinig respect voor deze mensen. Het was dus zeker niet de legerleiding die op de vredesonderhandelingen het onmogelijke zou doen om voor de activisten een amnestieclausule af te dwingen.⁷⁴ De activisten waren zich hiervan echter niet bewust. Op 4 oktober 1918 vroeg Duitsland een onmiddellijke wapenstilstand. Op 8 november werden de voorwaarden van de geallieerden in Compiègne aan de Duitse staatssecretaris Erzberger overgemaakt.⁷⁵ Men vroeg aan Duitsland deze binnen de 72 uur te ondertekenen. De Duitsers vroegen echter de toelating om aan het verdrag een artikel toe te voegen. Dit artikel 6 luidde: “[Tekstgedeelte A] *Dans tous les territoires évacués par l'ennemi, toute évacuation des habitants sera interdite; il ne sera apporté aucun dommage ou préjudice à la personne ou à la propriété des habitants. Personne ne sera poursuivi pour délits de participation à des mesures de guerre antérieures à la signature de l'armistice.*”

“[Tekstgedeelte B] *Il ne sera fait aucune destruction d'aucune sorte. Les installations militaires de toute nature seront livrées intactes; de même les approvisionnements militaires, vivres, munitions, équipements qui n'auront pas été emportés dans les délais d'évacuation fixés. Les dépôts de vivres de toute nature pour la population civile, bétail etc. devront être laissés sur place.*”

73. H.J. ELIAS, *25 jaar Vlaamse beweging 1914-1934. Eerste deel. De Eerste Wereldoorlog en zijn onmiddellijke nasleep. Augustus 1914/november 1919*, Antwerpen, 1969, p. 83.

74. L. VANDEWEYER, Activisten op veroveringstocht in de administratie. Machtsverwerving in het Ministerie van Financiën tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 55, 1996, nr. 1, p. 54; L. WILS, *Flamenpolitik en activisme [...]*, p. 221.

75. H.W. BALDWIN, *De eerste wereldoorlog*, Utrecht, 1965, pp. 141 e.v.

*“Il ne sera pris aucune mesure générale ou d’ordre officiel ayant pour conséquence une dépréciation des Etablissements industriels ou une réduction dans leur personnel.”*⁷⁶

Volgens activist Alfons Jonckx, die ondertussen naar Den Haag was gevlucht, bevatte dit artikel de amnestiemaatregel die Hertling in augustus 1918 aan de activisten had beloofd. In zijn brochure *De Amnestie van Compiègne* brengt hij dit zesde artikel in verband met het tweede artikel dat de onmiddellijke ontruiming gebiedt van België, Luxemburg, Frankrijk, de Oostkantons, Elzas-Lotharingen... Hij somt deze twee artikelen in een adem op en over het derde, vierde en vijfde artikel rept hij met geen woord. Daarenboven vermeldt hij enkel de eerste paragraaf van het zesde artikel (hier met A aangeduid). Samengevat interpreteert Jonckx het Verdrag als volgt: *“België wordt ontruimd [artikel 2] en in alle ontruimde gebieden [...] zal niemand vervolgd worden wegens strafbare deelneming aan oorlogsmaatregelen [...]”*⁷⁷ Jonckx vervolgt en zegt: *“Deze amnestie-clausule van Erzberger werd met alle andere voorwaarden van de wapenstilstand op 11 november door de oorlogvoerende partijen aangenomen [...]. Later, op 15 september 1919 werd het Vredesverdrag van Versailles, met het daarin opgenomen artikel VI door België goedgekeurd bij de wet van 15 september 1919. De amnestie is ingevolge deze wet in België sedert 11 november 1918 van kracht.”*⁷⁸

Artikel 6 spreekt over amnestie voor de deelname aan oorlogsmaatregelen (*“mesures de guerre”*). Men zou kunnen denken dat het dus louter gaat over wapenfeiten. Neen zegt Jonckx. Het woord oorlogsmaatregelen moet zo ruim mogelijk opgevat worden. Het doel van een oorlog, zegt hij, is de weerstandskracht van de vijand en daardoor de vijand zelf te vernietigen. De weerstandskracht van de vijand is niet louter militair. Deze weerstandskracht ligt ook in het moreel van de troepen en van heel de bevolking. Het leger dat ervan bewust is dat zijn volk, onder vijandelijke bezetting, aan verdeeldheid onderhevig is, loopt op zijn beurt gevaar.⁷⁹ Aldus neemt Jonckx het discours van de Belgische regering en van het Belgisch gerecht over. Deze besloten de activisten strafrechtelijk te vervolgen omdat ze door hun handelen de Duitsers geholpen hadden en zo de overwinningskansen van het Belgisch leger op de helling hadden gezet. Deze zienswijze

76. G. DE MARTENS, *Nouveau recueil général de Traités et autres actes relatifs au Rapports de Droit international*, 3e serie, dl. 11, Leipzig, 1923, p. 173.

77. A. JONCKX, *De amnestie van Compiègne*, Den Haag, 1927, p. 4. Deze brochure werd teruggevonden in het AMVC, 312/D: Amnestie; zie ook: A. JONCKX, *Belgica [...]*, p. 76-100.

78. A. JONCKX, *Belgica [...]*, p. 4. Dezelfde retoriek vindt men terug in: *De Amnestie in het Vredesverdrag van Versailles en in andere Tractaten, oorkonden. – L’Amnestie dans le Traité de Versailles et dans d’autres Traités de paix. Documents*, Brugge, s.d.: AMVC, 312/D: Amnestie. Zoals we reeds hebben vermeld, is het ongedateerd: nochtans kunnen we aan de hand van de vermelde voetnoten met zekerheid opmaken dat het pamflet na 1921 verscheen.

79. A. JONCKX, *De amnestie [...]*, p. 4.

werd nochtans resoluut verworpen door al de activisten die zich voor het Belgisch gerecht kwamen verantwoorden. Zowel Borms als Dosfel, Wies Moens, Callens, Mees en vele anderen verklaarden voor het assisenhof “*Noch voor Duitsland, noch tegen België maar wel voor Vlaanderen behandeld te hebben*”.⁸⁰ Aldus waren er dubbelzinnigheden in de verklaringen van de activisten aangaande hun eigen handelen. Wanneer ze zich voor het gerecht verdedigden, verkondigden ze de ene stelling, wanneer ze amnestie eisten, het tegenovergestelde.

We zullen nu nagaan hoe geloofwaardig deze theorie omtrent de amnestieclausule is. We hebben reeds vermeld dat Jonckx slechts een paar alinea's van het zesde artikel aanhaalt en de overige bepalingen achterwege laat. De zinnen die hij achterwege laat – “... *il ne sera fait aucune destruction d'aucune sorte – les installations militaires de toute nature seront livrées intactes...*” (hier: B) – maken overigens duidelijk dat artikel 6 niet slaat op de territoria van de geallieerde staten. Welk belang zou België hebben bij de ontmanteling en vernietiging van zijn eigen wapenarsenalen en fabrieken? Welk nut zou het hebben bij de inperking van zijn eigen industrieel personeel? Geen enkel natuurlijk. Artikel 6 had echter wel zin voor de nijveraars en de burgers van het Rijnland. Over de Rijnland-kwestie is er sprake in het voorgaand artikel, dat als volgt begint: “*Evacuation des pays de la rive gauche du Rhin par les armées allemandes. Les pays de la rive gauche du Rhin seront administrés par les autorités locales sous le contrôle des troupes d'occupation alliées et des Etats-Unis.*”⁸¹ Het is dus in functie van de ontruiming van het Rijnland en niet van die van België dat de Duitsers deze amnestieclausule lieten opnemen. Zoals Basse reeds opmerkte, vreesde Duitsland dat de geallieerden zich op de Rijnlanders zouden wreken. Basse herinnert eraan dat Erzberger in zijn oorlogsdagboek schreef, dat één van de pijnlijkste voorwaarden van het Vredesverdrag het aanvaarden was van de bezetting van de linkeroever van de Rijn.⁸² Met het doel onze arbeiders en industrie te verdedigen, lieten we een amnestieclausule in het Verdrag opnemen, schrijft de Duitse politicus.⁸³ Erzberger heft aldus alle twijfels op. De amnestiemaatregel werd geenszins ten gunste van de activisten ingelast. Maar er zijn nog andere feiten die het verhaal van Jonckx weinig geloofwaardig maken. Waarom zouden de wetgevende kamers op 28 juni 1919 het Vredesverdrag van Versailles ondertekend hebben en de zogenaamde amnestieclausule aanvaard heb-

80. Zie bijvoorbeeld: Zaak August Borms, in: *De Standaard*, 4 augustus 1919, p. 2, kol. 4-7-3 september 1919, p. 1, kol. 4-5 en p. 2, kol. 1-6; Zaak Wies Moens en Leonce De Schrijver, in: *De Standaard*, 10 december 1920, p. 2, kol. 3-4-12 december 1920, p. 1, kol. 1 en p. 2, kol. 1-3; Zaak Callens-De Ruyter, in: *De Standaard*, 5 juli 1921, p. 2, kol. 4-8 juli 1921, p. 3, kol. 4-5.

81. G. DE MARTENS, *Nouveau recueil général de Traités et autres actes relatifs au Rapports de Droit international*, 3e serie, dl. 9, Leipzig, 1923, p. 173.

82. M. BASSE, *De Vlaamsche beweging [...]*, pp. 121 e.v. en M. ERZBERGER, *Souvenirs de guerre*, Paris, 1921.

83. M. ERZBERGER, *Souvenirs [...]*, pp. 386 e.v.

ben, terwijl de koning in zijn troonrede reeds op 22 november 1918 had aangekondigd dat de activisten vervolgd zouden worden? Reeds op 23 januari 1919 had het krijgsgerecht daarmee een begin gemaakt. In juni 1919 was er volgens onze berekeningen nog maar een klein dertigtal activisten veroordeeld.⁸⁴ Vele onderzoeken waren nog lopende en talrijke beklagden stonden op het punt voor de assisenhoven te verschijnen. En op dit moment zou het parlement het vredes-traktaat onderschreven hebben met dien verstande dat zij zichzelf de handen bond, niet alleen tegenover de activisten, maar ook tegenover de verklikkers, spionnen en economische collaborateurs.

Deze theorie van een amnestieclausule in het Vredesverdrag van Versailles komt ons als weinig geloofwaardig over. Voor zover wij weten werd dit zesde 'reddend' artikel dan ook nooit ingeroepen tijdens een activistenproces. Jonckx beweert dat zowel de activisten als de parlementsleden niet op de hoogte waren van de volledige reikwijdte van dit zesde artikel. "*De drie Belgische ondertekenaars van dit buitengewoon lijvig stuk [het Verdrag van Versailles] zullen bij het eenvoudig bekijken van art. 212 [art. 212 van het Verdrag van Versailles is het zesde artikel van het Verdrag van Compiègne] niet direct hebben kunnen gissen, dat dit voorschrift de opheffing van alle activistenvervolging inhield*"⁸⁵ Volgens hem waren enkel maarschalk Foch en dus ook de Franse regering, Erzberger en de Duitse regering op de hoogte van alles wat artikel 212 van het Verdrag van Versailles inhield. Ook dit gaat niet op, want ook in Frankrijk werden collaborateurs vervolgd, terwijl Frankrijk hetzelfde verdrag had ondertekend.

Het is duidelijk dat deze clausule nooit werd ingeroepen omdat iedereen wist dat men dat juridisch niet hard kon maken. Het is voornamelijk tijdens het amnestiedebat, dat op de vervolging volgde, dat deze theorie verkondigd werd.⁸⁶

Conclusies

De geldende bepalingen van het strafwetboek maakten het reeds mogelijk het incivisme te beteugelen. Deze bepalingen kunnen zowel zeer ruim als zeer nauw geïnterpreteerd worden. Alles hangt af van de interpretatie ervan door de rechtsleer.

Daarnaast heeft de regering in Le Havre, na lang aarzelen, een aantal besluitwetten uitgevaardigd omtrent het incivisme. Op enkele aanvullingen na, brachten deze besluitwetten slechts enkele grondige veranderingen teweeg in het strafwetboek. De vraag is dan ook: waarom achtte de regering het nodig deze

84. Deze cijfers zijn gebaseerd op een kwantitatief onderzoek van de verslagen van assisenprocessen in *De Standaard* (1918-1921). We zullen in een volgend artikel uitgebreid terugkomen op dit onderzoek.

85. A. JONCKX, *De amnestie [...]*, p. 8.

86. *De Schelde*, 8 oktober 1932. Zie AMVC, 132/K: Amnestie; A. M. SCHRÖDER, Clause d'Amnestie et Traité de Versailles, in: *Revue de droit international*, jg. 9, 1931, nr. 4, pp. 400-407.

besluitwetten uit te vaardigen, terwijl ze zeer goed wist dat de wettelijkheid ervan vroeg of laat betwist zou worden? Wij denken dat de regering hiermee een duidelijke en concretere interpretatie van het strafwetboek poogde voor te leggen. Bij het opstellen van deze besluitwetten had de regering ons inziens reeds een concreet vervolgingsbeleid voor ogen.

Aangaande het activisme: de ambtenaren die van de Duitsers een bevordering zouden hebben aangenomen en zij die aan de oprichting van de Gentse universiteit hadden meegewerkt, zouden uit de nationale orden worden geschrapt. Zij die aan de bestuurlijke scheiding geholpen hadden, zouden strenge hechtenisstraffen of de doodstraf krijgen.

Aangaande de economische collaboratie: enkel zij die buiten het bezet gebied met de Duitsers handel dreven, zouden met een gevangenisstraf bestraft worden.

De opgelegde straffen zijn betrekkelijk, doch niet overdreven, zwaar maar het aantal betrokken personen is uiterst gering. Met andere woorden, de regering wenste, met haar vooropgesteld vervolgingsbeleid, de vervolging in de breedte te beperken. Slechts de meest ernstige gevallen zouden gerechtelijk vervolgd worden. Dit vervolgingsbeleid betrof zowel het activisme als de economische collaboratie, die hier ter illustratie en staving van onze stelling wordt aangehaald.

Na de oorlog werd de vervolging toch iets omvangrijker opgevat. Ook sommige mensen die een eerder bescheiden rol in het activisme hadden gespeeld of die binnen het bezet gebied handel met de Duitsers hadden gedreven, werden ter verantwoording geroepen. Waarom en hoe dit gebeurde zijn vragen die in het volgende deel van dit artikel behandeld zullen worden.

Wat de wettelijkheid van de besluitwetten betreft, is het duidelijk dat deze wetten afweken van essentiële rechtsprincipes. Vooral de bekendmaking van de besluitwetten bleef in gebreke en hypothekeerde ernstig de rechtsgeldigheid van de besluitwetten. De tegenstrijdige verklaringen van de assisenhoven en van het hof van cassatie versterkten dit gevoel. De cruciale vraag in dit verband is: in welke mate waren de betrokken personen geïnformeerd over het bestaan van de besluitwetten? We hebben gezien dat andere informatiekanalen bestonden dan het *Staatsblad*. Het staat vast dat die andere kanalen, in casu de kranten en de kopstukken van het activisme, een groot deel van het publiek bereikt hebben.

Nauw samenhangend met deze kwestie is de problematiek van de retroactiviteit der besluitwetten. De magistratuur heeft steeds geloofd dat het principe van niet-retroactiviteit een verworven recht zou zijn. De twijfelende houding van diezelfde magistratuur bij het bepalen van de strafmaten, laat aanvoelen dat hier grondig werd afgeweken van de, indien niet verworven dan toch wel algemeen geldende principes.

Ten slotte bespraken we de zogenaamde amnestieclausule in het Verdrag van Versailles. Het is duidelijk dat deze stelling helemaal mankt loopt.